

könyv
könyvtár
könyvtáros

1994
október

Szabad-e
bejönni
ide
Betlehemmel?
(ill.:
Gaál Éva)

Nyár és tél közt

Nyár s tél között úgy vandorol
Október, November,
mint a poros országúton
két szomorú ember.

Kertek, lankák közül jönnek,
mennek havas tájra,
búsan integet utánuk
egy kopár fa ága.

Mint rossz gyerek, a szél őket
sarral megdobjálja,
utánuk fut, ruhájukat
s hajukat cibálja.

Nyár mögöttük, tél előttük,
néha meg-megállnak,
s búcsút intenek a hervadt,
búslakodó tájnak.

**Gyermekkönyvek
illusztrációiról
szóló
cikkünket
lásd az 51.
oldalon**

Zelk
Zoltán:
Három
morzsa
meg egy fél
(ill.:
Irsa
Katalin)

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1994. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Dr. Tóth Gyula:** Túlhízalt, elnehezült könyvtárak kevésbé szolgálják az állampolgárt 3
- Kiss Gábor:** A rendszerszemléletű könyvtár állományalakítási szempontjai 10
- Tuba László:** Egyetemi-megyei könyvtár terve Győrött 15
- A FUNDUS Alapítvány** kanadai-magyar könyvtártámogatási projektje 17

Műhelykérdések

- Kastaly Beatrix:** Új UNESCO-program 22
- Györgyné Juhász Katalin:** A Balatonfüredi Városi Könyvtár állománygyarapítási gyakorlata 28

Könyv

- Bereczky László – Vajda Kornél:** Könyvjellegű CD-ROM-ok – multi-médiás világ a könyvtárakban? Beszélgetés **Kocsis András Sándorral**, a Kossuth Könyvkiadó vezérigazgatójával 39
- Tószegi Zsuzsanna:** Amikor szabadságra megy a szolgálatban lévő énünk... Beszélgetés **Nyíró András**sal 44
- Vajda Kornél:** A Magyar Könyvszakmai Szövetségről dióhéjban 48
- Dr. Kovács Mária:** Illusztrációk a magyar gyermekkönyvekben az utóbbi három évtizedben 51

Fórum

- Sonnevend Péter:** Nyílt levél a nemzeti könyvtár főigazgatójához 57
- Poprády Géza:** Válasz Sonnevend Péternek 58
- Suppné dr. Tarnay Györgyi:** Ami a képből kimaradt 59

Perszonália

- Dr. Szabó Imréné:** Sinay Jenő (1932–1994) 64
- Utí Éva:** Balogh György (1934–1994) 67

- Holmi** 71

Lapunk e számában gyermekkönyvek illusztrációiból válogattunk

From the contents

Gyula Tóth: Oversize library holdings hinder services to readers (3);
Gábor Kiss: Stock building in libraries using a systems approach (10);
László Tuba: Plans for a university-county library in Győr (15);
Multimedia CD-ROMs in libraries. Interview with *András Sándor Kocsis*,
director-general of the Kossuth Publishing House (39).

Cikkeink szerzői

Bereczky László, a 3K főszerkesztője; *Györgyné Juhász Katalin*, a Balatonfüredi Városi Könyvtár igazgatója; *Kastaly Beatrix*, az OSZK osztályvezetője; *Kiss Gábor*, a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár igazgatója; *Kovács Mária*, a BDTF docense; *Márhoffer Jelena*, az OKK könyvtárának munkatársa; *Poprády Géza*, az OSZK főigazgatója; *Sonnevend Péter*, a JPTE Könyvtára főigazgatója; *Suppné dr. Tarnay Györgyi*, a KLTE adjunktusa; *Szabó Imréné*, a Győr-Moson-Sopron Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Tószegi Zsuzsanna*, az OSZK osztályvezetője; *Tóth Gyula*, a BDTF tanszékvezető tanára; *Tuba László*, a Győr-Moson-Sopron Megyei Könyvtár igazgatója; *Uti Éva*, a Békési Városi Könyvtár igazgatója; *Vajda Kornél*, a 3K munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Tóthné Környei Márta elnök
Domsa Károlyné, **Maurer Péter**,
Poprády Géza, **Sóron László**

A szerkesztőség tagjai:

Bereczky László főszerkesztő
Bajai Mária tervezőszerkesztő
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdatáriumában

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 6,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 94.266

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

Túlhízalt, elnehezült könyvtárak kevésbé szolgálják az állampolgárt

Önvizsgálatot, vitát, sőt vihart szeretnék kavarni, abban a reményben, hogy tisztító vihar után helyreállítás (a józan szakmai racionalitás helyreállítása), majd megújulás következik be.

Szűkebb körben hallgatóimnak, de néha leírva is régóta hangsúlyozom és sürgetem – eddig sikertelenül – az okok felderítéséhez szükséges önvizsgálatot és a közművelődési könyvtárak (itt és most talán érthető okokból a lakóhelyiekről lesz szó) megújulásának igényét. Jól tudom persze, hogy az élet, a valóság sokkal bonyolultabb, mintsem hogy csak a könyvtárakon lehetne számonkérni, de a tisztesség úgy kívánja, hogy a saját házunk táján nézzünk először körül (különben úgy járunk, mint a magyar futball, amely ugyancsak nagyjából azonos időszakban külső okokban vélte megtalálni a bajok gyökerét!), mi az oka annak, hogy az 1970-es évek eleje óta a közművelődési (nyilvános) könyvtárak nem képesek társadalmi vonzásukat növelni? Miközben állományuk állandóan növekszik – bizonyos mértékig ez persze érthető! –, azonközben a statisztikák tanúsága szerint a könyvtárak használói köre csökken, vagy jobb esetben és átmenetileg stagnál, de a mindenkori olvasótábor kevesebbet kölcsönöz és legjobb esetben csak bízni lehet abban, hogy ezt (az egyébként zömmel statisztikailag nem mért) helyben olvasás növekedése ellensúlyozza. (A minőségi vagy annak tartott tényezőket ez az eszmefuttatás – céljából következően – tudatosan kerüli, mellőzi!) Bármennyire meglepő, a kialakult helyzet egyik okát (nyomatékkal hangsúlyozom: egyik okát!) az állományok indokolatlan, látszat szerint jobb képet mutató, ámde szerintem túlfejlesztett, egyre nehezkesebb voltában vélem megtalálni.

Úgy tűnik, hogy az utóbbi évtizedek könyvtárosai a könyvtár lényegi vonásai közül annak feltáró-megőrző voltát tanulták meg, és valami fatális tévedés folytán minden könyvtár önmagában akart vállalkozni az emberiség tudáskincsének birtoklására, s (vélt) önellátásra akart berendezkedni a legkisebbtől a legnagyobbig. Persze nehéz lenne megmondani, hogy ez azért következett-e be, mert rosszak, nehezkések, bürokratikusak és főleg rettenetesen lassúak a könyvtárközi viszonyok; a könyvtárközi kölcsönzés és egyéb szolgáltatások; avagy fordítva: azért maradhattak vagy „fejlődhettek” ilyené, mert az érdekeltek önmagukkal is elhitették, hogy képesek használóikat önmaguk erejére támaszkodva ellátni és végülis kevesebb figyelem, még kevesebb tett jutott a központi szolgáltatásokra. Kedvenc, immár elég hosszú tapasztalatokra alapuló paradoxonom: minél kevesebb és főleg gyengébb szolgáltatóképességű egy könyvtár, annál inkább hiszi(!), hogy képes saját lábán megállni; s minél nagyobb, annál inkább rászorul és számít(!) a többi könyvtár közreműködésére. (Mint köztudott: Magyarországon igen sok a kiskönyvtár!)

A lényegre térve: az alábbiakban azt próbálom meg bizonyítani, vagy legalábbis felhívni a figyelmet, hogy a közművelődési (lehet, hogy másoké is, de

most az nem tartozik látószögembe!) könyvtárak állománya túlméretezett, fölöslegesnek, nagynak látszó, önbecsapó módon jó ellátottságot mutató, ámde egyre több a nem használt (inkurrens) művek aránya. Ezek tárolása, kezelése egyre nehézkesebb, egyre több erőt és energiát von el, egyre több pénzbe kerül (bár ezt még nem szokás számolni!). Ráadásul eközben (le?) zajlott egy hatalmas akció az állományok rekatalogizálására és a katalógusok átszerkesztésére (ennek sem számolta ki és gondolta végig senki a költségtényezőit a befektetett energia és a haszon összefüggésében!), s talán emiatt is kevesebb figyelem és erőfeszítés jutott az állampolgárok megnyerésére, minél jobb és igényeinek adekvát kiszolgálására (bizony, így!) és ennek révén tartósan és viszonylagos rendszerességgel a könyvtárhoz kötésére. (Ismételten jelzem és hangsúlyozom: jól tudom, nemcsak a könyvtárakon, könyvtárosokon múlik az állampolgár könyvtárhasználata; ez számos szociológiai és kulturális tényező függvénye – egyebekről nem is szólva! Én arról beszélek, ami könyvtáros belügy: végiggondolta-e valaki, hány „egyszervolt” könyvtárhasználó nem tért vissza a lassú, elégtelen kiszolgálás miatt? Biztos vagyok benne, hogy szinte alig van olvasni tudó állampolgár, aki legalább egyszer ne járt volna könyvtárban. Vajon mi az oka annak, hogy az olvasáskutatás tanúsága szerint is az állampolgár tudatában a könyvtár csak a sokadik helyen áll az olvasmány- és információforrások között, a könyvtáros azok sorában, akikkelhez könyvajánlásért, tanácsért, információért fordulnak, akinek javaslatára egy könyvet elolvasnak?!) A gyűjtőköri szabályzatok – ha vannak!? – központi sémát követnek, ma is a 10–20 éve megszerkesztettet „használgják” (vagy legalábbis ennek elveit követik, s amelyek általában arról szólnak, hogy mit szereznek be, mit gyűjt – őriz a könyvtár, s arról ritkán, hogy mikor és mit von ki; miközben azért némi (és nemcsak, talán nem is elsősorban politikai) változások tágabb és szűkebb környezetünkben lezajlottak. Hány könyvtárban végeztek állománykihasználtsági vizsgálódásokat? Hány helyen vizsgálták a ki nem elégített igényeket? S ha egyáltalán felkínálják: a könyvtárközi kölcsönzés vagy az előjegyzések tanulságait? Az olvasók/használók cserélődésének természetes (mert ilyen is jócskán van!) és könyvtáron múló okait? Hány könyvtárban gondolkodnak és cselekszenek állománygyarapítás (beszerzés?) helyett gyűjteményszervezésben, az állomány rendszeres gondozásában, s tekintik a folyamatot kétirányúnak? Hány könyvtár apaszt rendszeresen, s ha apaszt (mert tudom, hogy apaszt, s néha még a statisztika is érdemesnek tartja mérni!) vajon elvesztés, rongálódás miatt (tehát természetes okokból), vagy áteltározás címén (tehát belső szervezési megfontolásból) töröl-e, vagy elavulás (ami nem ideológiai-politikai kérdés pusztán és elsősorban!), sőt, téves szerzeményezés, rossz példányszám-megállapítás okán, vagy éppen mert az érdeklődés lelohadt, elmúlt, megszűnt egyes művek iránt! Gondolom, a kérdések folytathatók.

Félreértések elkerülése végett: nem a gyarapítás mérsékléséről, a dokumentumok beáramlásának csökkentéséről van szó. A későbbi adatok szólnak majd arról, hogy dráguló világunkban egyre több pénz kellene, illetve a pénzek jelentékeny növekedése mellett is vészesen zuhan az állományba vett kötetek száma (itt is meg kell jegyezni: minthogy ezekben a könyvtárakban most is elsősorban a könyv, elsősorban erről esik szó, de áttételesen mondandóm érvényes az időszaki kiadványokra – és sokszor még kevésbé indokolt őrizgetésükre! – s más dokumentumokra úgyszintén!), egyre nehezebb, megoldhatatlanabb az ellátott-

ság színvonalának megőrzése. Pontosan fordítva gondolom: még több indokkal szolgálni ahhoz, hogy a gyűjteményszervezés ne mechanikus könyvbeszerzésből (folyóiratelőfizetésből stb.), a központi jelölések/ajánlások végig nem gondolt, rutinszerű követéséből álljon, hanem ismét az legyen, ami mindig is volt: nagy felkészültséget, tájékozottságot igénylő, körültekintő és tudatos, a gazdaságosági tényezőt is mérlegelő, a könyvtári munka egyik legbecsültebb és fontosságának megfelelően kezelt tevékenységi területévé váljék ismét. (S megint tisztázandó: ez nem a múlthoz való visszatérés, nem az újabban – másfél, kétszáz éve?! – érthetően előtérbe helyezett, hangoztatott „használó-könyvtár” szemlélet tagadása, csak az egyoldalú megközelítések, végletek elvetése. Vagy méginkább annak hangsúlyozása, hogy a bemenet (állomány) és a kimenet (használó, szolgáltatások) összefügg, egyik a másik elé nem kerülhet, sőt az utóbbi mennyiségét, színvonalát az előbbi silánysága is meghatározza. Még egyszerűbben: nem lehet jó szolgáltatás jó, gondozott és jól feltárt gyűjtemény nélkül!

*

Ennyi eszme-futtatás és elmélet után indokoljuk és bizonyítjuk, lássuk a tényeket! (Ismét előrebocsátva: jól tudom, az összefüggések bonyolultabbak. De itt és most az állomány a központi kérdés.) A hivatalos statisztikák vallatásából az derül ki, hogy az 1970. évi állománykötetszámot 100%-nak véve, az 1993. év végén regisztrált 41 660 727 kötet 247,5%-nak felel meg. Ez azt jelenti, hogy az egy lakosra kivetített mutató 1,6-ról 4,1 kötetre nőtt, vagyis két és félszer jobbnak tűnő helyzetet mutat. (Sajnos, közben a lakosság fogyott!) Ugyanakkor ez alatt a több mint két évtized alatt az olvasói arány – az 1985 körüli szerény növekedést leszámítva, illetve az egyes könyvtáranként esetleg azóta is megmutatkozó pozitív jeleket is konstatálva! – 1970 óta szinte folyamatosan csökkent 15,5 (nemzet-

közileg távolról sem túl magas) százalékról 1992–1993-ban 13,9%-ra. Az olvasói érdeklődés (s ezen most – mivel csak ezt mutatja a statisztika – az egy olvasó által évente kölcsönzött kötetek számát értve) érdemben nem változott, legfeljebb némiképpen ingadozott: 1970-ben 27 kötet volt, 1993-ban 25,6 – de ez már növekedés is, hiszen 1989-ben 23,9 sőt 1985-ben 23,6 is volt. (Sajnálatos jelenségként, könyvtárosi hitvilágunkat kissé megborzolva rögzítsük: soha akkora mennyiségű állományba vett kötetet nem rögzített a statisztika, mint 1985-ben! 1985-ben: 4 889 883; 1980-ban 2 182 540; 1970-ben: 1 491 298; 1989-ben: 1 556 810; 1991-ben 1 753 216; 1992-ben 1 441 556.) Az olvasói ellátottság 1970–1993 között 10,6 kötetről 29,2 kötetre nőtt, s ez 275%-nak felel meg, vagyis az olvasói ellátottság még dinamikusabban nőtt, mint az állomány, vagyis a könyvtárhasználó elvileg csaknem háromszor akkora (jobb?) állományból válóghat.

Ezek után már természetes, hogy az állomány kihasználtságának nagyfokú romlása következett be. Az 1970-es 2,6 kötetes forgási sebesség tíz év után, 1980-ban a felére zuhant, majd tovább csökkent, 1989–1993 között országos átlagban 0,89–0,87 között ingadozott, 1993-ban ez a mutató 0,88 volt – vagyis harmadára csökkent. S ez erőteljesebb, 295,5%-os csökkenés, az állomány növekedéséhez képest, vagy a lakossági és olvasói ellátottság növekedésénél is magasabb százalékpontú. (Később visszatérünk konkrét könyvtárakra, de már itt jegyezzük meg, hogy az átlag olyan, mint a miniszoknya és társai: sokat mutat, de...!)

Nincsenek a tárolási indexre folyamatosan adataink (1980–1991) között országosan és tartósan 100 kötet/m² fölött volt, sőt 1985-ben a 200-at is meghaladta), de az kétségtelen, hogy az alapterületek néha tisztos nagyságú növekedése, egyes könyvtáraknál radikálisan új helyzetet teremtő változása mellett és a megállapítást erősítő kivételt leszámítva a könyvtárak egyre zsúfoltabbak, barátság-talanabbak, kényelmetlenebbek ott dolgoznak és használóknak egyaránt. (Ugyanakkor közismert tapasztalati és statisztikai tény, hogy a jobb körülmények közé kerülő könyvtárban ugrásszerűen és tartósan növekszik a könyvtárba járók száma, gyakorisága és a használat mértéke – vagyis a kihasználtság!) A könyvtárak egyre több ballasztot cipelnek, s bizonnyal jócskán növekszik az eddig ki sem számított kezelési és tárolási költség. (Furcsa reflexünk, hogy szinte kizárólag új vagy más elhelyezéstől várjuk a körülmények javulását, s ehhez a legfőbb érvként tudatos zsúfoltságot szokás kelteni.) A jobb ellátottság látszólagos, hiszen ki tudja, mekkora – részleges megfigyelések szerint igen nagy! – az inkurrens állomány, a sokszor nem fölöslegesen beszerzett, csak túlzott példányszámú, vagy érdeklődését veszített könyvek száma? (Nagy valószínűséggel mondhatjuk, hogy ezt a helybenhasználat nem mért nagysága sem ellensúlyozza, a prézens állományt nem soroljuk ide – bár!? –, jóllehet az elmélet ismeri az átmeneti, ideiglenes prézensítést is, s mintha nem ritkán ott is végzettség és időtlenség érvényesülne!?)

Sajnos a statisztikák ritkán közölték az állománykivonások, törlések nagyságát. Mintha lennének javuló tendenciák: az 1970-es évek elején a törölt egységek aránya 1/3-a volt az állományba vettnek (1971:32,8; 1973:38,3; 1974:33,9%), az 1980-as évek vége felé már meghaladta az 50%-ot (1987:56,6; 1988:59,0%). Sajnos más évekről nincs adatom. (Megint hozzátesszem: tudom és tartok tőle, hogy az elmúlt évtizedekben gyakran fordult elő, hogy a valóban új állomány, illetve

a kivont kötetek száma kisebb a statisztikainál, hiszen az ide-oda átleltározások is itt szerepelnek, holott pusztán adminisztratív akciókról volt szó!)

Mivel erősen komparatív jellegű tevékenységet folytatunk, lássunk nemzetközi összefüggéseket is – persze csak módjával!

Magyarországon már 1989-ben 3,8 kötet jutott egy lakosra az akkor még tanácsi közművelődésinek nevezett könyvtárakban, akkor, amikor a két Németország szövetségi köztársasági részében 1988. végén ez a mutató 1,23 volt – a hazainak durván egyharmada. Németországban 1981–1988 között 126,5%-ra, Magyarországon 1980–1989 között 133,9%-ra nőtt az állomány, noha a „nagy ugrás évtizede” nálunk 1970–1980 között volt: 181%-os! Németországban a forgási sebesség 1985-ben 2,7 (nálunk 1,1), 1988-ban 2,4 (nálunk 0,89); igaz, a szövetségi köztársaságban 1988-ban egy állampolgárra csak 3, hazánkban 3,6 kölcsönzött kötet jutott. Az olvasói arány az NSZK-ban 1988-ban 15% volt, nálunk 1989-ben 14,3%.

További fogódzóként lássunk IFLA normatívákat! Bár az IFLA a világban való nagy szóródás miatt 1977-ben már nem, csak 1973-ban adott ki utoljára ilyen viszonyszámokat: az olvasni tudó (sic! tehát nem az összes!) lakossághoz viszonyított 2 kötetben (a háromezernél kisebb lélekszámú közigazgatási egységben 3 kötetben) jelölte meg a kívánatos állományt, az évi gyarapodást pedig ezer lakosonként 250 (kisebb településeken 300) kötetben. Nálunk ezek ekként alakultak: 1970-ben 136, 1980-ban 203, 1985-ben 458, 1989-ben 146, 1991-ben 172 és végül 1992-ben 142 kötet volt – igaz, a teljes lakossághoz viszonyítva. Vagyis, ha az analfabéták létszámát levonjuk is, Magyarországon nem a gyarapodás túlzott ütemű (sőt, néhány kedvezőbb évet leszámítva, kisebb a kívánatosnak ítélnél!), hanem a felhalmozás indokolatlan mértékű, vagyis az apasztás még kevésbé elégséges.

Próbáltam törvényszerűségeket keresni a részletekben: egy-egy településre, vagy könyvtárra, a könyvtárak bizonyos csoportjaira vonatkozóan. Megnéztem 15 eléggé eltérő nagyságú és jellegű település lakóterületi közművelődési könyvtárainak az előbbiekből érintett mutatóit. Így kiválasztottam 3 olyan megyeszékhelyet, ahol külön városi könyvtár is van (Miskolc, Győr, Zalaegerszeg), aztán 3 olyant, ahol a megyei könyvtár egyúttal a városi (fiókkönyvtárak) központi könyvtár is (Szeged, Kecskemét, Szombathely); továbbá 9 különböző nagyságú várost, s köztük Sopron az 50 ezren felüli, Érd a 40 ezren felüli, Kiskunhalas a 30 ezer körüli, Csongrád a 20 ezer körüli, Sárospatak a 15 ezer körüli, Nagyatád az ahhoz közelítőket, Kőszeg a 10 ezren felülieket, Gárdony a 7–8 ezer és végül Vasvár az 5–6 ezer körüli városokat reprezentálhatja. Aztán rá kellett jönnöm, hogy igazán markáns törvényszerűségek nem konstatalhatók, s a városok múltja, településhelyzete, demográfiai és kulturális jellemzői, a közművelődési könyvtárak könyvtári környezete stb. oly mértékben eltérőek, hogy ott már a konkrét helyzet konkrét analízisének Lukács-i igénye merül fel, s ezt igazán helyben lehet elvégezni.

Néhány tény, inkább jelenség azonban figyelemre méltó lehet. Ilyen pl. az, hogy a megyeszékhelyek, nagyobb városok egy része is meghaladja az országos átlagot (tehát nem igazán érvényes, hogy minél kisebb a település, a jobb választékhoz relatíve annál magasabb ellátottsági mutatók érvényesülnek!), itt is átlagos, sőt kisebb a forgási sebesség. Ráadásul több helyütt vészesen csökkent az évi gyarapodás. Miskolcon pl. az 1980-as 61 436-ról vagy az 1985-ös 45 138-ról 1991-ben 22 400-ra, 1992-ben 26 325-re csökkent az egész városban beleltározott kötetek száma; vagy Győrben a megyei könyvtár gyarapodása 1989-ben már csak 10 367, 1991-ben 8 359, 1992-ben 7 846 volt, míg Kecskemét vagy Szombathely esetében viszonylag stabil a 16 ezer, illetve 13 ezer körüli összvárosi gyarapodás, végül Zalaegerszegen a megyei könyvtár önmagában is szerény gyarapodást tud felmutatni, hiszen 1989: 7093, 1991: 5931, 1992: 6342, s ez az utóbbi két évben a felét sem teszi ki az egész település gyarapodásának. Ezzel szemben Zalaegerszeg – lévén a legkisebb a vizsgált megyeszékhelyek között – a legmagasabb ellátottsági mutatókkal rendelkezik (5,7–5,8 kötet lakosonként), miközben a forgási sebesség jóval az országos átlag alá (0,8, 0,5, 0,6 kötet a három utóbbi vizsgált évben) csökkent.

Sopron (3,5), Érd (2,5), Kiskunhalas (3,9) és Gárdony (3,7) az országos átlagon aluli ellátottságot mutat, miközben Nagyatádon (7,4), Kőszegen (6,5) és Vasváron (9,1) szinte félelmetes értékeket jeleznek ezek a viszonyszámok, de a forgási sebesség igen szerény: Vasváron 0,6 (sőt 1991-ben 0,3!), Kőszegen 0,7 és Nagyatádon 0,8. A városokban viszonylag egyenletesebb a gyarapodás (egy-két kiugróan magas mutató évet leszámítva), így pl. Sopronban 5–6000, Csongrádon 2–2500, Gárdonyban 1–1500 közötti; abszolút számban is veszélyesen alacsonyra csökkent Sárospatakon (1991: 1312; 1992: 898), miközben a 4,8 kötetes lakosonkénti ellátottság az országos átlagnál magasabbat mutat – meglehetősen.

Nem folytatnom és nem terhelem az olvasót adatáradattal! Inkább azt javaslom az érdekelteknek, hosszabb időintervallumban, dinamikájában mérleget adják a helyzetet akár a minisztériumi statisztikai kötetek, akár a TEKE adataira támaszkodva. Ajánlom újragondolásra Sallai István 1972-ben a székesfehérvári megyei könyvtár azóta sem felépített-kivitelezett terveinek megvitatására és támogatá-

sára szervezett országos könyvtárépítési konferencián elmondott okfejtését. Sallai előbbre azt fejtegette, hogy egy megyei könyvtár nem közművelődési, hanem (általános) tudományos könyvtár, majd egy kérdésre az alábbiakat válaszolta: „...ha mi abból indulnánk ki, hogy a könyvtár állománygyarapítása évi 14–15 000 kötet, és nem vennénk figyelembe nagyobb arányú selejtezést is, akkor tulajdonképpen semekkora könyvtár nem volna elegendő. A megyei könyvtár megőrző szerepe általában helytörténeti, általános kultúrtörténeti, irodalomtörténeti stb. De szakirodalmi téren már nagyon régi állománytesteket nem kell, hogy állományban tartsanak. Természetesen a másik véglet is hibás volna. Amikor a kaposvári könyvtárat terveztük, még azt képzeltük, hogy a könyvtár egy bizonyos telítődés után egyensúlyba jut, azaz a selejtezés aránya elérheti a beérkező állományét”. Úgy tűnik, Sallai szavaira nem nagyon figyeltek a könyvtárak, pedig a könyvtártípus aránylag leginkább megőrző könyvtáraitól, a megyeiekről beszélt. A többieknek ilyen mértékben sincs archiváló funkciója, sőt megkockáztatom, egyáltalán nincs. Illetve talán úgy lehetne árnyalni ezt a megfogalmazást, hogy azt tartsák állandóan készenlétben, amit a potenciális használói kör mindenkor igényel, vagyis a könyvtárak állománya nem a nagyságáról, hanem a – belátom nehezen fogalmazható meg! – használati értékéről, információs értékéről ítéltető meg. Másszóval: azok a kötetek, melyeket 2–3 évig senki nem használt, vagy ennél is ritkábban egyszer-egyszer igényelnek, azok áttehetők a könyvtárközi kölcsönzés, vagy méginkább az ellátórendszeri kategóriába. (Persze a könyvtárközi kölcsönzésnél az én felfogásom szerint csak postai költségek merülhetnek fel – az egyebek más módon kompenzálhatók! –, sőt talán még ott is lehetne és kellene a könyvtári törvény által könnyítéseket kicsikarni!)

Az ellátórendszerek sokrétű kérdése külön téma, ennek az írásnak szétfeszítené a kereteit aprólékos megtárgyalása. Ezért csak annyit jegyzek meg, hogy

egyszer végre alapos vizsgálódással a választék és a költségtényezők alapos elemzésével kellene tisztábban látni a kisebb – szerintem legalább 3–5000, sőt talán még nagyobb lélekszámon aluli települések könyvtári ellátása tárgyában. Az aligha jó, hogy ellátórendszerek szűnnek meg, szűkülnek össze, miközben növekszik az önállóan szerzeményező könyvtárak száma, de amelyeknek az évi új beszerzése 0. (Gyengébbeknek: ejtsd nulla!)

Summázat a végére? Nincs. A témát nem kívánom befejezni, hanem inkább minél alaposabb és tényekre alapuló vitát szeretnék, melynek a végén cselekvéssor indul. Én nem írhattam le mindent, sőt biztosan tudom, hogy elegendő és friss tapasztalat híján nincs is mindenben igazam. De hogy az állományok körül sok minden nincs rendben, abban biztos vagyok, sőt feltételezem, ez is egyik akadálya a (közművelődési) könyvtárak iránti érdeklődés növekedésének, szerepük fel- és elismerésének. Mindössze arra szeretnék figyelmeztetni, hogy az érintett könyvtárosok ne emlékművet (minél nagyobb állományt) építsenek. Nem akarok persze könyvégetést, csak azt, amit *Szabó Ervin* már a századelőn fontosnak tartott hangsúlyozni: csak semmi fölösleges ballasztot ne cipeljen a könyvtár!

Tévedések elkerülése végett végül azt is hangsúlyozom, hogy én nem (csak) állománygyarapításról, gyűjteményszervezésről kívántam szólni, ahhoz kevésbé értek. *Gárdonyi Albert* 1941-ben azt fejtegette, hogy a könyvek kiválasztása könyvtárpolitikai mozzanat. Én azt szeretném, ha az írásom könyvtárpolitikáról szólna – ahhoz kicsivel több közöm van!

Dr. Tóth Gyula

A rendszerszemléletű könyvtár állományalakítási szempontjai

Tisztelt Kollégák!

Mikor ennek a rövid eszmefuttatásnak nekifogtam, még nem tudtam, hogy mekkora fába vágtam a fejszemet: de rá kellett jönnöm, hogy a címben felvetett kérdésre érdemi választ adni egyáltalán nem könnyű. Tartalmi, strukturális, mentális problémák megoldásáról kellene hosszan értekezni; erre azonban itt és most nem vállalkozhatom, legfeljebb néhány gondolat vázlatos kifejtésére, tapasztalataim közreadására.

A könyvtáros szakma nehéz időket él át: ellentmondásos helyzetekben, egyre romló feltételek között kell sikeres és hasznos szolgáltatásokat biztosítani a könyvtárhasználóknak. Az igénybevevők száma évről évre növekszik, átalakulnak az olvasói szokások, fokozódik az úgynevezett hasznos információk iránti igény. Rendkívüli mértékben felerősödött a könyvtárak, elsősorban a közkönyvtárak tanulási, továbbképzési célú igénybevétele, hiszen az iskolai könyvtárak zöme (és ebbe jó néhány felsőoktatási könyvtár is beletartozik) nem képes megfelelni a különböző pedagógiai programok, újonnan induló kurzusok szakiro-

dalmi igényeinek; a szakkönyvtárak közül a magántulajdonba kerülő vállalati könyvtárak leépülnek vagy funkciót váltanak, az egykor közművelődési könyvtári feladatot ellátó szakszervezeti könyvtárak államsegélyből vegetálnak. A könyvtári rendszer talpon maradó része mind nehezebben birkózik meg a rázúduló igényekkel; a működési költségek meredeken emelkednek fölfelé, és ezt a fenntartók egyre kevésbé tudják tolerálni. A legsúlyosabb gondok – tapasztalataim szerint – a dokumentumbeszerzés területén jelentkeznek. A könyvtári állományok gerincét alkotó könyvek, könyvszerű dokumentumok beszerzési árai az utolsó „békeévhez”, 1988-hoz képest legalább ötszörösére emelkedtek; az időszaki kiadványok esetében ezt nem is tudom számszerűsíteni, a kínálat óriási mértékű megváltozása miatt. Válságba került a kötelespéldány-szolgáltatás is; a gombamód szaporodó, az elavult jogszabályra fittyet hányó kiadóktól egyre nehezebb begyűjteni a nemzeti könyvtermést. Mindezek következtében terjed az egy példányos beszerzés: a könyvtárak kétségbeesetten próbálnak megfelelni a korábban kialakított gyűjtőköri elveknek, a dokumentumok helybéli biztosításának. Ennek eredményeképpen azonban duzzad a prézens állomány, növekszik a helybenhasználat, ami – különösen vizsgaidőszakban – a nagyobb, jobb állományú könyvtárakban elviselhetetlen zsúfoltságot okoz.

Az egy példányos beszerzés további veszélye, hogy ellehetetlenül a kölcsönzés, állandósul a sorbanállás, rövid határidejű, szankciókkal fenyegetett kölcsönzési gyakorlat alakul ki, ami adminisztrációnövelő hatású, és rengeteg konfliktus forrása lehet olvasó és könyvtár között. Az egy példányos beszerzés ezenkívül nagymértékben rontja a könyvtárközi kölcsönzés esélyeit is, hiszen azt az egyet mindenki félti, sok helyen letagadják vagy csak halálos fenyegetések közepette adják oda. (A kérőlap sokszor a fél országot bejárja.)

Lényegében hasonló a tendencia az időszaki kiadványok esetében is: példányszámot bővíteni leginkább egy másik lemondásával lehet. A korábbi években a terjesztési zavarok is sok kárt okoztak, főleg az archiválásra szánt évfolyamok kialakításában; mostanra, úgy tűnik, a Posta monopóliumának megtörése helyrerázza a terjesztést, ám a legfrissebb információkat hordozó időszaki kiadványok biztosítása az ismert költségvetési kondíciók miatt továbbra is nagy nehézségekbe ütközik.

Úgy gondolom, eddig semmi újat nem mondtam – ezekkel a gondolatokkal mindenki tisztában van. De muszáj róla beszélni, muszáj megoldást keresni, ki kell törni ebből az ördögi körből, mielőtt végleg ellehetetlenülünk, mint szakma. Ennek a lehetősége sajnos fennáll: az államadósság továbbgördül az önkormányzatokhoz, amelyek leosztják az intézményeikhez. A nulla dologi automatizmussal működő könyvtár ilyen infláció mellett azonnal lépéshátrányba kerül, hosszabb távon leépül, lezüllik, fenntartása egy ponton túl értelmetlenné válik. Az anyagi kondíciónak tehát kulcsszerepe van a könyvtári szolgáltatások fenntartásában, minőségének javításában. Ez azonban nem lehet egy-egy intézmény belügye: a saját érdekünkben kell harcolni a másik könyvtár érdekében is.

Azt ugyanis senki ne gondolja, hogy ezeket a terheket csak pénzzel, saját erőből, egyedül meg tudja oldani. Egyrészt annyi pénz már soha nem lesz, amiből a régi értelemben vett könyvtári modellt fenntarthatnánk; másrészt senki nem képes a jelenlegi kínálatot megfelelő mértékben beszerezni, feldolgozni, raktározni, szolgáltatni, selejtezni. Ezekon a gondokon enyhíteni – véleményem sze-

rint – csak minél sokoldalúbb, rendszerszerű együttműködéssel lehet; a magányos hősök és a magányos könyvtárak ideje lejárt. A rendszerszerű működés nyilván nem újdonság senki számára, sőt, ahogy *Tóth Gyula* is írta a júliusi 3K-ban, világtendencia. Van elmélete, szakirodalma, gyakorlata – a mindennapi munkában mégis sokszor tapasztaljuk, hogy hiányzik, akadozik az együttműködés a könyvtárak között. Ennek számtalan oka van: szakemberhiány, eltérő felépítésű és tartalmú szolgáltatások, mentalitásbeli különbségek. Hogyan lehet akkor sikeres működésű egy könyvtár, illetve egy könyvtári rendszer? Alapvető kritériumának tartom, hogy a rendszer résztvevői, elemei fogadják el, hogy ők egy rendszer részei, adnak is, kapnak is; a másik sikere az ő sikerük is. Ebben sajnos még vannak tennivalóink: jó néhány olyan könyvtárat ismerek – egész nagyot is –, ahol görcsösen igyekeznek mindent gyűjteni, beszerezni, szolgáltatni, saját környezetükben kis nemzeti könyvtárat játszani; nem látják be, hogy egyedül nem megy. Másik fontos feltételnek tartom – az előbbi folytatásaként – a rendszer elemeinek önmeghatározását. Minden könyvtárnak el kell tudnia helyezni magát a környezetében: meg kell határozni a potenciális felhasználórétegeket (ez az egyik legfontosabb állományalakító szempont), de meg kell vizsgálni a kapcsolatrendszereket is, amelyeknek segítségével a szolgáltatási kapacitás a többszörösére bővíthető. Egy könyvtár természetesen számtalan kapcsolatot kialakíthat: a törvényi szabályozás, de az ugrásszerűen javuló kommunikációs lehetőségek is erre sarkallnak bennünket. A kapcsolatokhoz persze tartalmi feltöltés is szükséges: a saját állományok feltárása, lelőhelyjegyzékek, információs, irodalomkutató és egyéb szolgáltatások készítése vetik meg a lehetséges együttműködés alapjait.

A legváltozatosabb kapcsolatrendszert – véleményem szerint – a közkönyvtáraknak kell megvalósítani, hiszen a legszélesebben vett olvasóréteggel is ők tartják a kapcsolatot. A megyei és városi könyvtárak – mert ezek jelentik a könyvtári hálózat gerincét – egyszerre alkalmasak az országos nagykönyvtárakkal, a felsőoktatási és szakkönyvtárakkal, egymással és a községgel, valamint iskolai könyvtárakkal történő kapcsolattartásra. Ez a kulcsszerep nagy felelősséget jelent számunkra, de a lehetőségek kihasználásával komoly eredményeket is elérhetünk.

Ahhoz, hogy a rendelkezésünkre álló kapacitást helyesen használjuk fel, állományunk és szolgáltatásaink jól és gazdaságosan épüljenek és működjenek, mindenekelőtt azokat az elemzéseket kell elvégezni, amelyeket az önmeghatározásnál említettem. (Ezt szerencsére egyre több helyen végzik, tehát én nem akarom most feltalálni a kanálban a mélyedést, csak jelzem, hogy a szakma igazodik a kor parancsaihoz.) A potenciális felhasználórétegek számbavétele nyomán egyrészt meg kell határozni, hogy mi az, amit számukra okvetlen biztosítani kell könyvben, újságban, hanglemezben, videóban és egyéb dokumentumfajtában – másrészt – az anyagiakra, a raktározásra, a feldolgozókapacitásra is tekintettel – meg kell határozni azt is, hogy mit próbálunk meg helyben, közvetlenül és mit a kapcsolatrendszeren belül biztosítani. Gyakorlati megvalósítását saját magunk példáján szeretném bemutatni.

Zalaegerszegen a megyei könyvtár szűkebb környezetét 11 általános iskola, 12 középiskola, 2 főiskola és kb. a fél megye lakossága, 160 000 ember alkotja. Cégek, vállalatok, intézmények számosan vannak. Kiszolgáltatásukat azonban nem egyedül végezzük; a közkönyvtári ellátásban közreműködik egy városi könyvtár

fiókhálózattal és vidéki ellátórendszerrel, egy, a város egynegyedét kiszolgáló ÁMK, valamint az SZMK. Szakkönyvtári ellátásban a számviteli főiskola könyvtára, az egészségügyi főiskola könyvtára, a kórház könyvtára, a múzeum és a levéltár könyvtára, valamint a bírósági (jogi) könyvtár és a pedagógiai intézet könyvtára. A megyei könyvtár ebben a helyzetben nyilván keresi a kapcsolatot a társkönyvtárakkal, és olyan szerzeményezési gyakorlatot kíván megvalósítani, ami egyrészt tehermentesíti a partnereket, másrészt csökkentheti némileg a rá háruló olvasói nyomást. A közkönyvtári ellátásban résztvevő könyvtárak közül a városi könyvtárral gyűjtőköri megállapodást kötöttünk; csak a megyei könyvtár szerzeményez idegen nyelvű irodalmat, idegen nyelvű folyóiratot és a rendkívül drága, de elengedhetetlenül szükséges képzőművészeti anyagot. Hangoskönyvet kizárólag, videokazettát is elsősorban a megyei könyvtár szerzeményez. Helyismereti gyűjteménye a város anyagát is gyűjti. (Gyermekkönyvtári gyűjtési elhatárolás nincs – itt a várost osztottuk fel ellátási körzetekre.) Az amúgy is szűkösen dotált városi könyvtár így erőforrásait a környezetében lévő, rendkívül nagy létszámú diákság és más rétegek pl. nyugdíjasok kiszolgálására fordíthatja. Hogy az üzlet a megyei könyvtárban is megéri, arra bizonyították, hogy a városi nyilvános könyvtárak forgalmának 45%-át a József Attila Városi Könyvtár fogadja.

Hasonló együttműködésre törekszünk a városban működő szakkönyvtárakkal is. A megyei könyvtár szerzeményezésénél figyelembe vesszük azokat az olvasói igényeket, amelyek a felsőoktatási intézmények hallgatóitól származnak: állományalakítási javaslatot adtunk a számviteli főiskola vezetésének, hogy ők fordítsák erőforrásaikat a szoroson vett szakirodalom beszerzésére, a közkönyvtárak pedig az általánosan kötelező tárgyak irodalmát biztosítják. ennek ellenére mégis kell szakirodalmat is gyűjtenünk, mert a főiskolai könyvtár anyagi helyzete, elhelyezési körülményei és szakember-ellátottsága olyan mostoha, hogy egy-

szerűen nem teszi lehetővé a hallgatók optimális kiszolgálását (ez is állományalakítási szempont!). Ígéretesen fejlődnek kapcsolataink a kórházi és a bírósági szakkönyvtárral: mindkét helyen az intézményvezetés kifejezett szándéka a jó minőségű szakirodalmi bázis kiépítése. Ehhez igénybe veszik a megyei könyvtár szakmai segítségét is, az állomány kialakításában, a szoftverek kiválasztásában, egyéb szolgáltatások bevezetésében. Számunkra viszont ez az élő kapcsolat a fontos, hiszen a szakirodalom beszerzésénél könnyebb szívvel lemondhatunk bizonyos művekről, mert tudjuk, hogy hol lesz hozzáférhető. Ez pedig kulcskérdés a rendszerszerű működés esetén. Városi szinten már jól alakul az együttműködés: előkészítettük a zalegerszegi könyvtárak időszakai kiadványainak adatbázisát; 10 tagja van a rendszernek, évente kétszer adnak információt állományuk változásáról. Az időszakai kiadványok beszerzésénél fontos támpont ez az adatbázis, mely a tagok számítógépére van letöltve; az olvasóknak személyesen, fénymásolatban, faxon szolgáltatjuk az irodalmat. A következő fázis a gyűjtemények saját dokumentumbázisának teljes feltöltése lesz: a jelek szerint azonos szoftver üzembe állítására kerül sor mindegyik könyvtárban, így könnyen kialakítható az átjárhatóság, a másik állományában történő tájékozódás. Nagymértékben segíthetik ezt a kommunikációs kapcsolatok – pl. a most üzembe állított mikrohullámú rendszer – is.

A megyei könyvtár természetesen nemcsak a városi, hanem a megyei rendszernek is meghatározó tényezője. Tapasztalataink szerint a városi könyvtárak – a technikai lehetőségeket mindinkább kihasználva – egyre intenzívebben használják gyűjteményünket. A hangoskönyv és videóbeszerzés például erre való tekintettel történik, mivelhogy az igénybevételi rendszer – a hangoskönyveknél letéti, a videó esetében klubszerű – megyei illetékességű. Az állományról rendszeres tájékoztatást adunk ki katalógus formájában: ennek figyelembevételével szereznek be videót a városi könyvtárak, illetve kölcsönöznek a megyei állományból. (Sőt, nemcsak a megyében lévők: adtunk már kölcsön – olvasótábori célokra – a szegedi Somogyi Könyvtárnak is kazettákat.) Az időszakai kiadványok beszerzésénél a folyóirat-adatbázis megyeivé szélesítésével kívánjuk támogatni a városi könyvtárak állományalakítási gondjainak enyhítését. Dokumentumállományuk feltárása részben megkezdődött: amennyiben kiépül saját adatbázisuk, és valamilyen módon összekapcsolható lesz, megyei vagy országos rendszerekkel, az nagymértékben oldhatja azokat az archiválási görcsöket, amelyek még mindig jellemzik a könyvtárak állományalakítási gyakorlatát.

Ahhoz, hogy ezt oldani lehessen, hogy egy minél rugalmasabb helyhez, felhasználóhoz, anyagi lehetőségekhez mindinkább alkalmazkodó szerzeményezési gyakorlat valósulhasson meg, a sok közül még egy dologra okvetlenül szükség van: a bizalomra. Bizalomra egymás iránt, hogy az állományról kapott információink megfelelnek a valóságnak, hogy a kikutatott irodalmat megkapjuk, hogy a keresett dokumentumot rendelkezésünkre bocsátják, – és bizalom arra nézve, hogy az állományvédelem a partnernél is létezik, és legközelebb ő is hasonlóan viszonyozza a neki tett gesztust. Sajnos, tapasztaljuk, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben milyen nehézségek merülnek fel – a kezelési és postaköltségek megtérítésén túl azonban sok esetben tapasztalunk indokolatlan elzárkózást is, mondván, hogy féltik, meg egy van, meg nekik is kell... Pedig a dokumentum nem szent tehén. Arra való, hogy használják. Könyvtárunknak külön szerződése

van a megyei közgyűjteményekkel, hogy tudományos célra bármilyen anyagot, dokumentumot átadunk egymásnak. Képeslapok, metszetek, mikrofilmek mozognak az intézmények között: ott hasznosulnak, ahol szükség van rájuk. Említettem a szegedi könyvtárnak átadott videókat; legutóbb – közvetítő könyvtároson keresztül – a szentgotthárdi Opel gyár fordult hozzánk zenei anyagok, CD-k kölcsönzése ügyében. Természetesen megkapták, amit kértek – bár nem voltak beiratkozott olvasók, de a megfelelő garanciákat megadták a dokumentumok megóvására, így teljesíteni lehetett kérésüket.

Ez utóbbi eset persze kivételesnek számított –, de jelezni akartam, hogy a rugalmas szolgáltatás milyen messze kitolhatja a dokumentumhasznosítás határait. Ezt elsősorban a magunk hasznára kell kamatoztatni – segíteni kell egymást a sikeres szolgáltatások megvalósításában. Meg kell mindenkinek értenie, hogy az én sikerem a te sikered is, a mi sikerünk a szakma sikere – a mai kegyetlen világban pedig csak a sikeres szakmának van életlehetősége. A többiek selejtezésre, jobb esetben archiválásra kerülnek. Mi azonban jobb szeretnénk a kurrens állományban maradni.

Kiss Gábor

(Elhangzott az MKE 1994. évi körmendi vándorgyűlésén.)

Egyetemi-megyei könyvtár terve Győrött

Győr gazdasági fejlődése a 18. század elejétől szinte töretlen. Nagy fellendülés időszaka volt a kiegyezés utáni néhány évtized, de nem kell szégyenkeznünk az utóbbi két-három évtizedért sem. Csalhatatlan jelek ma is arra utalnak, hogy Győr és az északnyugat-dunántúli régió hazánk fejlett, gyorsan változó és gyarapodó övezete. Idegenforgalma, kereskedelme, európai jelentőségű útvonalai, a külföldi tőkebefektetés üteme, magyar és külföldi vegyesvállalatok alakítása, a munkanélküliség viszonylag jó mutatószámjai, a lakosság jövedelmének alakulása, a gazdasági szerkezet átalakításának üteme és az infrastruktúra fejlesztése mind azt igazolják, hogy a régió – kihasználva kedvező adottságait – szervesen fejlődik tovább. Ugyanakkor e térség szükségleteit csak korlátozottan tudták kielégíteni az elmúlt két évszázadban a régióban létesített felsőoktatási intézmények: az 1718-tól 1892-ig működött győri Jogakadémia, a keszthelyi Georgikon, az 1818-ban alapított magyaróvári gazdasági akadémia, az e századi soproni és veszprémi egyetem és a különböző főiskolák. Történelmi ellentmondás, hogy Magyarország gazdaságilag legfejlettebb és legdinamikusabban fejlődő vidéki városa a mai napig nem rendelkezik egyetemmel. Az itt működő Széchenyi István Főiskola, amely az ország legnagyobb főiskolája, kezdeményezésére létrehozott Győri Felsőoktatási Társulás nagyszabású tervet dolgozott ki annak érdekében, hogy a Győrött működő tanítóképző, hittudományi és zeneművészeti főiskola, továbbá a győri kórház és a művészeti szakközépiskola bázisán olyan képzést teremtsen az ezredfordulóig, amely lehetővé teszi az egyetemi és főiskolai szintű mérnök-, pedagógus-, közgazdász-, jogász-, bölcsész- és művészképzést. A győri

műszaki főiskolán már évek óta folyik közgazdászképzés, s az idén megindul az angolszász minta szerinti jogi asszisztens képzés is. Jelenleg 4700 a győri főiskolások száma, ezt a tervek szerint 2000-re közel hét és félezerre fejlesztik. Győr városa és a megyei önkormányzat egyértelműen elkötelezte magát a kidolgozott koncepció mellett.

A győri egyetem megvalósulása tehát már közeli realitás. Mind az egyetemnek, mind a régióban működő szakembereknek és értelmiségieknek szüksége lenne egy olyan széles gyűjtőkörű tudományos könyvtári háttérre, mint amilyen Pécset, Szegedet, Debrecen, és újabban Miskolc rendelkezik. E kettős feladat ellátására már ma sem – s a távlatban még kevésbé – alkalmas a Széchenyi István Főiskola könyvtára, illetve a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár. Ezek egyesítésével olyan gyűjtemény jöhetne létre (600 000 dokumentum, 60 fős könyvtárosi gárda), amely kedvező működési feltételek esetén sikerrel vállalhatná az alábbi feladatokat:

- általános gyűjtőkörű, tudományos gyűjtemény létrehozása és gyarapítása a régió szakembereinek, az egyetem oktatóinak és hallgatóinak ellátására;
- a felsőoktatás további fejlesztéséhez (újabb karok, szakok) a dokumentumbázis biztosítása;
- kapcsolódás a régió felsőoktatási könyvtárain (Veszprém, Szombathely, Sopron, Mosonmagyaróvár, Keszthely) túl Bécs és Pozsony könyvtáraihoz, s rajtuk keresztül nemzetközi adatbázisokhoz, rendszerekhez;
- szoros együttműködéssel a régió nagyobb szak-, felsőoktatási, egyházi és közművelődési könyvtáraival „lefedhetné” a tudományterületek jelentős részét, a régióban gyorsabbá téve a szolgáltatásokat;
- mivel a győri megyei könyvtár négy történeti vármegye helyismereti irodalmát gyűjti, jó kapcsolatai vannak burgenlandi és szlovákiai könyvtárakkal, ezekkel az együttműködés bővíthető; (erre ösztönözne bennünket az ausztriai és szlovákiai tanárok győri, a győriek szlovákiai és ausztriai „vendégszereplése”);
- az egyesült könyvtár továbbra is ellátja Győr-Moson-Sopron megye közművelődési könyvtárai hálózati központjának szerepét (ellátórendszerek működtetése, szolgáltatások, módszertani segítség).

Győr város lakosságának közművelődési könyvtári ellátását, illetve ebből a gyerekek és a felnőttek szórakoztató lapokkal és könyvekkel való ellátását ekkor már a város egészére a győri városi könyvtárnak kellene vállalnia.

Mivel Győr belvárosában nincs megfelelő nagyságú telek vagy épület, az építendő könyvtár a jelenlegi főiskolai és a leendő egyetemi épületek között helyezkedne el a forgalomtól távoli, és könnyen megközelíthető és nagy parkolóval rendelkező csöndes helyen, az üzleti-hivatali központtól (belvárostól) gyalog 10 percnyire. Harminc éves távlatban a régióból 15 000 szakemberre, középiskolai és felsőoktatási tanulóra, 600 egyetemi és főiskolai oktatóra és 5000 helybeli főiskolásra és egyetemistára számítunk potenciális olvasóként. Ennek a 21–22 000 használónak és a másfél millió dokumentumra gyarapodott állománynak (szabadpolcon 400 000, raktárban 1,1 millió) 11 000 négyzetméternyi bruttó alapterületre lenne szüksége, amelyet a Moson-Duna partján tervezett négyszintes épületben biztosítanánk. Az olvasótermekben és a kölcsönzési térben 1000 ülőhelyre, a kutatószobákban 150 helyre lenne szükség, s a négyszintes raktár a 2. és 3. emeleti olvasószolgálati övezethez kapcsolódna.

1993 decemberében a megyei önkormányzat és a főiskola között egyezség született, amelynek értelmében a megye a jelenlegi könyvtár állományával, munkatársi gárdájával és épületével járulna hozzá a kialakítandó egyetemi-megyei könyvtárhoz. Ezzel megoldódna a megyei és a főiskolai könyvtár áldatlan helyzete, s az anyagi és szellemi erők koncentrálásával olyan korszerű gyűjtemény és szolgáltató könyvtárat hozhatnánk létre, amely jótékony hatást gyakorolhatna az egész régióra. Bevallom, hogy munkatársaim közül többen fenntartásokkal sőt ellenérzésekkel fogadták a fenti tervet, s aggodalommal gondoltak a megyei hálózati központi szerepkör „elhalására”, s a közművelődési funkciók sorvadására. Én bízom benne, hogy jó alapító okirattal, ügyes egyeztetéssel, körültekintően kidolgozott szervezeti szabályzattal, személyi és jogi garanciák beépítésével egy mindkét funkció ellátására alkalmas (sőt az eddigieknél lényegesen alkalmasabb!) intézmény hozható létre, remélhetőleg még az ezredforduló előtt. Mindenesetre szimpatikus, hogy az egyetem megvalósítási folyamatában a könyvtár ügye a legelső és legfontosabb teendők között szerepel kellő súllyal a koncepcióban. Belegondolva helyzetünkbe az egyetlen megoldás: előre menekülni.

Tuba László

A FUNDUS Alapítvány kanadai-magyar könyvtártámogatási projektje

A budapesti *FUNDUS Kvantitatív Gazdaságtörténeti Kutatások Kanadai-Magyar Alapítványa* egy kutatók által létrehozott kiű alapítvány, amely kanadai testvér-alapítványával közösen azért jött létre, hogy Magyarország és más volt szocialista országok oktatását és tudományos kutatását segítse, elsősorban a közgazdasági, gazdaságtörténeti és pénzügyi tudományok területén. Jelenlegi legfontosabb tevékenységét könyvtártámogatási projektje képezi, melynek lényege, hogy az Alapítvány a közgazdaságban és a rokon tudományok területén a folyóirat-gyűjteményekben keletkezett hiányokat pótolandó, magyar felsőoktatási, kutatási intézmények és szakkönyvtárak egyedi és részletes igényei alapján a hiányzó folyóiratokat visszamenőlegesen, nemzetközi együttműködéssel beszerzi és azokat ingyenesen az igénylők rendelkezésére bocsátja.

A könyvtártámogatási projekt

Az elmúlt évtizedek alatt a magyar könyvtárak, kutatóhelyek és felsőoktatási intézmények gyűjteményeiben, részben politikai, részben valutáris okok miatt jelentős hiányok keletkeztek. Különösen jelentősek a hiányok a nyugati tudományos folyóiratok terén, amelyek évfolyamai gyakran hiányosak, vagy nem is kerültek be a könyvtári gyűjteményekbe. E folyóiratok egyes tudományágakban, mint például a közgazdaságtanban, a *szakmai kommunikáció legfontosabb forrás-*

anyagait tartalmazzák. E hiányok pótlása visszamenőleg sokkal nehezebb, mint a könyveké, gyakorlatilag megoldhatatlan.

A hiányok fokozottan érezhetők a közgazdaságtan és menedzsment tudományok területén, mivel a területek ismeretének és művelésének kritikus szerepe van Magyarország piacgazdaságra való átállásában, az új szakember-generációk képzésében.

Különösen nehéz helyzetben vannak azok az újonnan felállított szakkönyvtárak (pl. JATE, Miskolci Egyetem, a győri Széchenyi István Főiskola*), amelyeknél megoldhatatlan a tudományos folyóiratok visszamenőleges, szelektív beszerzése.

Az eddigi könyv- és folyóirat-adományozási akciók (mint a hiányok pótlására elvben alkalmas megoldások) *kudarcai, illetve részleges sikertelenségét* többnyire az okozta, hogy a könyvtárak máshol fölöslegessé vált, „ömlesztett” anyagot kaptak, amelyek kiválogatására, feldolgozására és főként tárolására nincsen anyagi és munkaerő-kapacitásuk, és fogadókészségük is csak a kapott anyagok egy töredékére.

A nemzetközi együttműködés

A kanadai törvények szerint bejegyzett *Fundus Foundation Canada in Ontario*, mint a magyar Fundus partnere vállalta, hogy a kért kiadványokat részben kanadai tudományos intézményektől és könyvtáraktól, részben pedig kanadai egyetemi oktatók magángyűjteményeiből megszerzi, összegyűjti, tárolja és Magyarországra szállítja. Biztosítja továbbá a nyilvántartáshoz szükséges számítógépet, valamint a szükséges szoftvereket, és vállalja a projekt egyéb, devizában jelentkező költségeinek fedezését.

A folyóiratok egyik fő forrása az a folyóiratkincs, amely a nyugdíjba vonuló kanadai egyetemi oktatók saját egyetemi gyűjteményét alkotja. Adományozó hajlandóságukat a kanadai Fundus adókedvezménnyel is serkenti, továbbá azzal, hogy minden egyes kötetben megörökíti az adományozó nevét, és követhetővé teszi számukra a folyóiratok sorsát.

A projekt szakmai színvonalának biztosítását, a nemzetközi együttműködés koordinálását a *Torontói Egyetem Közgazdaságtudományi Tanszékéről Scott M. Eddie professzor*, a kanadai alapítvány elnöke és munkatársai vállalták, a külföldi pénzalapok biztosítását az egyetem nemzetközi kezdeményezéseket támogató szerve (*University of Toronto International Initiatives Program*), valamint orosz és

---

* A szegedi József Atila Tudományegyetem Közgazdasági Tanszékén 1994 szeptemberében indul a nappali közgazdászképzés. E képzés szakirodalmi bázisául a tanszék saját szakkönyvtárát állít fel, amelynek kiépítéséhez csak szűkös forrásokkal rendelkezik, és nem megoldott a szakfolyóiratok visszamenőleges beszerzése sem.

A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kara 1990-ben alakult. A kari könyvtár kiépítése mellett a speciális képzési igények alapján külön tanszéki könyvtárak fejlesztése folyik az Alkalmazott Közgazdaságtani, a Gazdaságelméleti, a Pénzügyi, a Számviteli és Statisztikai, a Szervezési és Vezetési és a Vállalatgazdasági Tanszékeken, ahol ugyancsak gond a folyóiratok visszamenőleges beszerzése.

A győri Széchenyi István Főiskolán 1994 őszén indul az egyetemi szintű közgazdászképzés, melynek hallgatói a tervek szerint már egyetemi diplomával végeznek, s amely a főiskola egyetemmé válásának fontos állomása. E képzés a korábbiakhoz képest mennyiségileg és minőségileg bővülő szakkönyvtári hátteret igényel, melynek visszamenőleges kiépítésében az itt ismertetett projekt jelentős segítséget nyújthat.

kelet-európai intézete (*Centre for Russian and East European Studies*), továbbá a *Canadian Bureau for International Education* (a kanadai külkereskedelmi minisztérium által finanszírozott nemzetközi oktatási intézmény) vállalták.

A gyakorlati bonyolításban különböző kanadai egyetemek részéről fizetett és önkéntes diákmunkaerő, valamint a támogató kanadai intézmények infrastruktúrája vesz részt a projekt vezetőjén kívül. A Fundus tevékenysége jelenleg főként Magyarországra összpontosul, de az alapítvány már működő kapcsolatokat épített ki szlovák könyvtárakkal, és megtörtént a kapcsolatfelvétel litván és ör-mény intézményekkel is. A tevékenység földrajzi – csakúgy mint témaköri – kiterjesztése természetesen az alapítvány rendelkezésére álló erőforrások függvénye.

Az eddigi eredmények és a fogadókészség

1993 őszén megérkeztek Magyarországra az első olyan szállítmányok, amelyeket a Fundus korábban kialakított együttműködési megállapodások és részletes igények alapján szerzett be Kanadából, és amelyeket a *Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem*, a *KSH* és az *MTA Közgazdaságtudományi Intézete* könyvtárai kapták meg térítésmentesen.

A folyamatosan növekvő fogadókészség alapján a Fundus az alábbi szakkönyvtárakkal, illetve kutatási és oktatási egységekkel alakított ki a hiányzó anyagok beszerzésére és a fölös anyagok cseréjére is kiterjedő együttműködést a nemzetközi projekt keretében:

- Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára
  - Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Gazdaságtörténeti Tanszék
  - Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom- és Gazdaságtudományi Intézet Könyvtára
  - Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Társadalom- és Gazdaságtörténeti Tanszék
  - Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs
  - József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Közgazdasági Tanszék, Szeged
  - Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Könyvtára, Szeged
  - Junior Achievement Magyarország
  - Kossuth Lajos Tudományegyetem Történeti Intézete, Debrecen
  - Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Központ
  - Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézete Könyvtára
  - Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete Könyvtára
  - Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar és hat tanszéke
  - Széchenyi István Főiskola Vezetési és Szervezési Tanszék, Győr
- Fogadókészségüket fejezték ki továbbá a szegedi József Attila Tudományegyetem Természettudományi Kara és Központi Könyvtára vezetői, és igények merültek fel az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola részéről is.

1994 februárjában kiterjedt gyűjtési akció eredményeképpen mintegy három tonna súlyú, több mint 100 000 kanadai dollár értékű szállítmány érkezett Bu-

dapestre. A hét kanadai egyetem 33 oktatója által adományozott anyag alapszinten katalogizálva és nagyobb részt címkézve** érkezett, több mint kétszáz ládában. Az anyag szétosztása azonban máig is csak részlegesen történhetett meg a körülmények szűkössége és a munkaerő hiánya miatt.

A folyóiratok az év első felében egy óvodában lévő – szívdességi alapon bérelt – kb. 6 m²-es helyiségben voltak felhalmozva, részben dobozokban, részben az Alapítvány saját állványain. Az anyag egy részét az Alapítványt létrehozó kutatók (az igénylő egyetemek eseti társadalmi munkáját igénybe véve) kicsomagolták és szortírozták, a hiányzó címkék egy részét beragasztották. Jelenleg a dobozok az ELTE Pollack Mihály téri épületének – eredetileg könyvtári célokat szolgáló – raktárhelyiségében vannak felhalmozva, kicsomagolásukhoz és rendezésükhöz azonban továbbra sem állnak rendelkezésre a szükséges erőforrások.

A projekt további működésének feltételei

A vártnál nagyobb – és még növekvő – magyarországi igények és a kanadai partner készsége egyaránt arra utal, hogy a projekt működésére hosszabb távon szükség lesz.

A projekt egymást átfedő, de egyenként hosszú ciklusokból áll. A hazai igények felmérésétől a földrajzilag nagy kiterjedésű Kanada egyetemeinek, azon belül tanszékeinek és oktatóinak megkeresése, az anyagok megszerzése, összegyűjtése, tárolása, tengeri és szárazföldi úton Magyarországra juttatása, válogatása, szétosztása várhatóan fél éves vagy annál hosszabb ciklusokat vesz igénybe. E feladatot csak tartós hazai infrastrukturális háttérrel lehet felelősséggel vállalni. (Ugyancsak célszerű a ciklusokkal alkalmazkodni Eddie professzor magyarországi látogatásainak időpontjaihoz is, amelyek nem várhatók évenként egyszeri alkalomnál gyakrabban.)

A tartós működéshez tehát legalább két évre előrelátható és tervezhető feltételek szükségesek, amelyek érezhetően javítanának a jelenlegi körülményeken. A legfontosabb feltételek: – állandó bérelt helyiség; – részfoglalkozású munkaerő; – alapvető infrastruktúra.

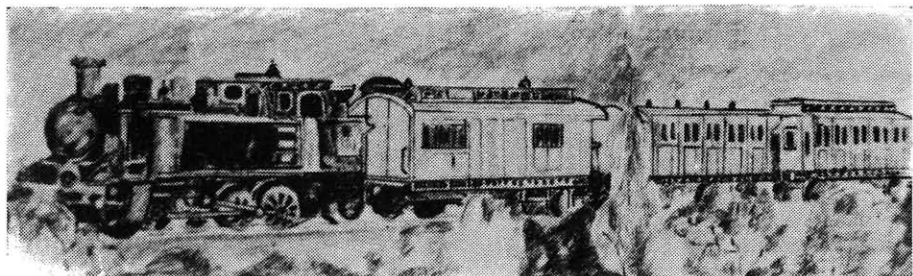
A beérkező folyóirat-szállítmányok biztonságos tárolásához, kicsomagolásához, leltározásához és magyarországi szétosztásához állandó raktárhelyiségre van szükség, amely a sürgős igények kielégítésére szolgáló tartalék tárolására, és egyben a magyar fél által felajánlott csereanyagok raktározására, válogatására és postai előkészítésére szolgál. Célszerűen ehhez kapcsolódó helyiség szükséges a számítógépes nyilvántartás és az adminisztrációs és kommunikációs feladatok elvégzésére.

A részfoglalkoztatású munkaerőnek elég sokoldalú feladatot kell ellátnia: levezetési, kapcsolattartási funkciók ellátása, lehetőleg angol nyelvtudással; számítógépezelői ismeretekkel katalogizálás, adatbáziskezelés; raktárkezelés és – alkalmi segéderők bevonásával – csomagolás, rakodás. E feladatok többnyire rugalmas időbeosztással, nem folyamatosan végezhetők.

Az infrastruktúra egy része (saját gépkocsi, az igények és a lehetőségek folya-

---

** Minden egyes kötet beragasztott címkén tartalmazza az adományozó nevét és intézményét.

Meseforrás (ill.: Nászay Csilla)

matos egyeztetéséhez és nyilvántartásához szükséges asztali számítógép) már az Alapítvány rendelkezésére áll, a bérelt helyiségek azonban célszerű telefon/fax-kapcsolattal és gépkocsival való könnyű megközelíthetőséggel rendelkeznie. A helyszínen (különösen vidéken) történő adatfelvételt, az adatbázis aktualizálását és a helyi igények helyszíni egyeztetését jelentősen megkönnyítené egy hordozható (notebook) számítógép alkalmazása. E technika lehetővé tenné más könyvtárak leselejtezett anyagainak, valamint magánszemélyek felajánlásainak vagy hagyatékaiknak helyszíni feldolgozását is.

A hazai támogatás szükségessége

Tekintettel arra, hogy a magyar alapítvány lehetőségeit az igények jelentősen túlnőtték, a fenti feltételek biztosítása csak külső támogatással képzelhető el. Mivel a fogadó oldal működtetésének feladatát nem lehet a jelenleginél nagyobb mértékben külföldi partnerre hárítani, az Alapítvány eddig számos pályázaton próbált hazai támogatást nyerni, ám ez eddig csupán kisebb összegek erejéig sikerült, amelyek alapproblémáit nem oldották meg.

E támogatások is azonban lehetővé teszik a közeljövőben egy könyvtár szakos egyetemi hallgató számára ösztöndíj nyújtását az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékével együttműködve, ami egyfelől kutatási témát nyújt az ösztöndíjasoknak, másfelől a hallgató munkája révén segíti a projekt bonyolítását.

A Fundus továbbra is rendelkezésre áll olyan szakkönyvtáraknak, oktatási és kutatási célú gyűjteményeknek, amelyek igénylik térítésmentes segítségét, és amelyekkel eddig nem alakított ki együttműködést.

A fenti körülmények tudatában ugyanakkor örömmel fogad minden olyan javaslatot, amely hozzásegítheti problémáinak megoldásához, valamint olyan partnerek felkutatásához, akik fontosnak és támogatandónak tekintik tevékenységét.

FUNDUS Kvantitatív Gazdaságtörténeti Kutatások Kanadai-Magyar Alapítványa

1123., Budapest, Nagyenyed u.7.

Fundus Foundation Canada in Ontario

35 Montgomery Road, Etobicoke, Ontario, M8X 1Z7 Canada